

SÓS ENDRE: EURÓPA DRÁMÁJA

(Korszerű magyar írások 4. Viktória kiadás Budapest 1936.)

Európa sorsa napjainkban egy a nagykapitalizmus és a fasizmus sorisával, egy a hadiszergyárosok és azok politikai ágenseinek piacával, egy a szabadság ellentétével, a gazdaság és termelés anarkiájával, kétségbeesett kapkodásával, inkább a félelemmel és az ostobasággal, mint a szabadsággal, vagy a természetes nyomorral és az elrendeltetett képességtelenséggel. Sós Endre hasznosító kis kötetéből nemcsak Európa jelenlegi állapotáról kap áttekinthető képet az olvasó, de informálódik ugy az okok, mint a lehetőségek irányában. Egy élő lelkiismeret szava nyer e lapokon kifejezést, az új európai fogalom birtoklásának teljes súlyával. Ki kételkedhetik még eszévesztett napjainkban is Európánk állapotának méltatlanságában, szabad tagjainak kényszeredett sorsában, elnyomott népeinek kielégítetlenségében és birtoklóinak kétségbeesést csirázató ; magatartásában. Ugyancsak ki kételkedhetik az európai szellemiség hivatottságában is, akárcsak Európa sorsának megváltozásában, ami példamutató volt az utolsó 1500 éven át. Aligha hiszem, hogy szerző optimizmusának javára íródhatnék csupán Európa elfövedő jobb sorsának lehetősége, a Nansen utelvelek, diktátorok, tömegőrületek, renegát szellemi exponensek korában is él kontinensünkön egy, minden bomlasztó csírával szemben ellenállást tanúsító tömeg, tiszta Szempontjaival tömegőrületet, gazdasági és politikai abszurdításokat ellensúlyozón, tiltakozva a pusztulás ; aktivitásai ellen és munkálkodva egy rendben kiteljesedett Európán keresztül egy nemcsupán elviselhető, de már boldog világ érdekében. A kötetnek „Diktatura, vagy demokrácia” című fejezetét mutatjuk be az olvasónak izelítőül: (k.—d.)

Jules Sauerwein, a *Matin* világhírű volt külpolitikai rovatvezetője, azt írja egyik tanulmányában, hogy Caesar, XIV. Lajos, vagy II. Frigyes valóban nagy dolgokat vittek véghez, de minden valószínűség szerint ugyanezeket a nagy dolgokat demokratikus rendszerek is megvalósították volna. Ez a történelmi példákra hivatkozó felfogás a mai diktatúrák jórészére vonatkoztatva is igaz. Spanyolország sok mindent elkerült volna, ha nyomban arra az utra lép, amelyre csak elkésve érkezett.

A német, spanyol, jugoszláv és lengyel diktatúrák tehát feltétlenül a felesleges diktatúrák közé sorolhatók, mert mindaz, amit alkottak, erőszak nélkül is megvalósíthatott volna. Nem indokolta bekövetkezésüket semmiféle történelmi szükségszerűség. A történelmi szükségszerűség talán átmenetileg megokolja vagy megokolta az olasz, osztrák, orosz, török és albán diktatúrákat.

A diktatúráknak tehát lehet jogosultságuk ideig-óráig némely országban, de azért ezek a történelmi szükségszerűség által megokolt diktatúrák is legfeljebb elkerülhetetlen rossznak foghatók fel, ám nem lehetnek ideáljai azoknak az embereknek, akik szeretik a szabadságot. (Ahogy Moór Gyula, a Pázmány Péter Tudományegyetem jogbölcseleti professzora kifejtette: a jó és a rossz diktátor egyaránt rossz a nemzet szempontjából. A jó diktátor azért rossz, mert leszoktatja a népet az önálló politikai gondolkodásról és így halála után nagy zavar támad. A rossz diktátor pedig azért rossz, mert nem lehet tőle törvényes eszközökkel megszabadulni.)

Európa egész története a szabadságküzdelmek jegyében zajlott le. Európa kulturnépei nem akarnak és nem tudnak szabadság nélkül élni. Thomas Mann is megállapítja: „A XX. század politikai vívmányai, a

szabadság és a demokrácia olyan dolgok, amelyeket nem lehet megsemmisíteni. Aki megkísérli, hogy visszavezesse az emberiséget a szabadság és a demokrácia előtti korszakba, az a történelemnek egy átélt szakaszát szeretné természetellenes módon megismételni. De ugyanígy nem támadhat fel a szabadságnak és a demokráciának kivénült és visszaélésekre alkalmas formája sem. Az új szabadság és a modern demokrácia minden bizonnyal fejlettebb és becsületesebb lesz."

Százszázalékig aláírjuk az emigrációba kényszerült, öntudatos német polgárság képviselőjének szavait. Mi is azt hisszük: nincs igazuk azoknak, akik a demokráciát kivénült politikai és társadalmi rendszernek tartják, éppen ellenkezőleg: a demokrácia még nem futotta ki az igazi formáját.

Igy tehát most, amikor mindenfelé szervezkednek a diktatúrák imádói, amikor pincék mélyén diktatura-terveket kínálnak a nemzetközi puccspiác kiskereskedői, akkor a szabadságszerető polgároknak és munkásoknak össze kell fogni a fenyegető veszedelem ellen. Hiába állítja Spengler, hogy megkezdődött az a kor, amely a Cannae és Aktium közötti két évszázadnak felel meg, s kulturánk összeomlása világháború és diktatúrák jegyében fog lezajlani, hiába hirdeti, hogy ezek a diktatúrák akkor érik majd el csúcspontjukat, amikor egy Caesarnál és Napoleonnál is félelmetesebb zsarnok fog megjelenni a történelem színpadán — nekünk az a feladatunk, hogy ne tegyük lábhoz a szellemi fegyvereket és meggátoljuk ezeket a diktatúrákat, megakadályozzuk, hogy Európa egy Caesar vagy egy új Napoleon vérfürdőjében fetrengjen!

Küzdjünk a diktatúrák ellen, de ne féljünk a diktatúrától, mert már Barére megmondotta a konvेंट ülésén: „A tirannusoktól való félelem a legjobb előidézője a tirannusok uralmának!”

Az öntudatos polgárság és a tisztánlátó munkásságnak testvéri kézfogásából kell megszületnie a holnap demokráciáinak, amely megszüntet egész Európában minden diktatúrát, széleskörű jogokat biztosít a néptömegeknek, munkaalkalmat teremt, vagy — ha nem tud — megvalósítja (ahogy azt a kapitalista Anglia tette) a munkanélküli segílyt, ezenkívül földhöz juttatja a rászorulókat.

KÁRPÁTALJAI SZÖVEGMONTÁZS

Kárpátalja alapproblémája a föld kérdése. Ez nincs megoldva. A maradó birtokosság rendszere egészségtelen rétegződést hozott létre. Az agrárszegénység és a félproletár kisparasztok nagy tömegeinek nincs földjük, vagy nincs elegendő földjük. Ábrázolásul elég egy szám. Kárpátalján ma 110.000 parasztszaládnak 385 ezer hektár földje van és 2800 nagybirtokosnak 814.000 hektárja. A földbirtokreform 222.000 hektárt juttatott a telepesek kezére.

A parasztság jelentős hányada ma is Földnélküli János. A földkérdés itt tényleg életkérdés. De megváltozott értelemben, A parasztság egy részénél nemcsak az agrárproletár s a kisparaszt, hanem a közép-parasztság eszmélőbb elemeinél is a földéhség mellett kenyéréhség lépett fel. A parasztság egy része tisztán látja, hogy a föld többé nem tudja eltartani. A kisüzem nem képes versenyezni a racionalizált nagybirtokkal s előbb-utóbb elvérzik. Az agrár- és pénztőke markában tartja a parasztot. Egy új, sajátságos függőségben él; a jobbagytartó urak szerepét most a bankok töltik be. Egy prágai közgazdász ezt így fejezi ki: a földműves ekét vesz s ezen az Agrárbank keres s a vele összekötetésben lévő nagybirtokosok. Eladja répáját s ezen az Agrárbank, az Anglobank vagy a Zsivnobank nyer s a nagybirtokosok a cukorgyárak-

ban. Biztosítást köts a pénzt ugyanazok kapják, eladósodik s a kamatokat ismét **ugyanannak** a népségnek fizeti. A paraszt kezd tisztán látni s új megoldásokról elmélkedik. (Dr. Neufeld Béla: Autonómia Kárpátalján, Magyar Nap, 1936. április 19.)

*

A kárpátaljai falvak valamikor a baloldalra szavaztak, most az agrárookra szavaznak. Az itteni vidék kollektívája a közügyekben csodálatosan szolidáris.

Amíg a vidéket földrajzilag nem ismertem, a hegyekben és falvakban Suhaj Iván volt a vezetőm, a rabló testvére, becsületes és rendes ember. Analfabéta, semmiféle gyűlésekre nem jár, amikor a hegyi patakban akarunk fürödni, soha sem mulasztja el, hogy a jobb karján át ne dobjon három kavicsot s ne mondja háromszor: „Csört iz vody, ja u vodu”, de azt állítja, hogy szocialista bizalmi férfi. Nem tudja azonban megmagyarázni nekem azt sem, hogy mi a szocialista, azt sem, mi a bizalmi férfi.

— Miért szavaztál akkor az agrárookra? — kérdem őt, mert tudom, hogy így szavazott az egész község.

— Hogy tengerit kapjunk, — válaszolt azonnal készségesen.

— De hiszen azt a kormány osztja szét, **nem az agrárpárt.**

— Lehet, de akkor nem kaptunk volna belőle.

Nem tudom, hogy milyen argumentumokkal dolgozott itt a választások előtt a jegyző ur, noha jól tudom, hogy a tengeri behozatalát a faluba mesterségesen vissza lehet tartani, de egy bizonyos: tengeri nélkül az itteni nép éhen halna. *Tokan*, a vízben főtt tengeri liszt, mely ha jólét van, tejfel vagy juhsajttal van zsírozva, a verhovinai falvak főtláléka, és februártól vagy márciustól, amikor kifogynak a burgonya és savanyu káposzta utolsó készletei, egyedüli tápláléka. És csak, ha hosszú időt töltenek itt, értik majd meg, mire mondják a gyűlölet és irigység bizonyos árnyalatával (mert azt is lehet irigyelni) — bocsássanak meg —: uri ürülék. Mert az, ami itt fekszik a gyalogut mentén, más, mint nyugaton; sárga, mint a kén, száraz, mint a fűreszpor és kukoricapolyvával kevert.

A tengerire különböző okokból szoktak rá. Ha másért nem, már csak a hegyi mezőgazdaság jellege miatt is. Csak kevés zab terem itten és más gabonaneműt nem ültetnek. Miért — kérdik csodálkozva, — mikor Csehországban a rozs hasonló magas hegyoldalokon és hasonló magas fekvésű helyeken szépen megterem? Itten még ma is, vagy legalábbis kevéssel ezelőtt, legelőgazdálkodás folyt. A gazdák aratás után a község egyik oldalán lévő összes földecskéiket vetetlenül hagyják és a következő tavasszal csak a község másik oldalán lévő földecskéiket művelik meg. A bevetett részt *caryának*, a be nem vetettet *tolokának* hívják. Tavaly a caryna toloka volt, a toloka pedig caryna, tavaly előtt úgy, mint idén, és így egymást váltva egészen a tizennegyedik századig a magyar, és a nyolcadik századig az orosz történészek szerint. A tolokán a következő évben nagy legelő lesz, természetesen rossz takarmánnyal, amelyen egészen télig a földtulajdonosok marhái legelnek. Ezért itt lehetetlen rozsot termesztetni és évelő növényeket egyáltalán nem lehet. A földművelésügyi felügyelők, akiket a kormány nevezett ki a kerületi hivatalokhoz, sokáig harcoltak a legelő gazdálkodás ellen és sokáig hiába: éppen a legszegényebb gazdák ellenállása miatt. Ezek ugyanis egyénileg megművelt földjeiken tehenüket nem tudták eltartani, míg a közös legelőn, tolokán, marhájukra olyan legelőrészt esik, amilyen nekik az ő nadrágszímjéretű földecskéjükhöz viszonyítva nem járna. Ezért szoktak rá

nemzedékről-nemzedékre a tengerire, mint olcsó táplálékra, amely ha nem is valami nagyon tápláló, de legalább jóllakat. A kormány Magyarországról és Romániából kénytelen ide behozni a tengerit és a történelmi országok nagy rozstermése mellett nyilván lehetetlen volt, hogy az agrárpártnak ne jusson eszébe, hogy saját rozsfeléseit ideszállítsa s azoktól ilymódon megszabaduljon. Tengeri helyett tehát rozstot kezdtek Kárpátjára szállítani. Az ittélő nép azonban a rozskenyeret sem sütni nem tudja, sem pedig egyoldaluan táplált szervezete nincs hozzászokva és mert a rozslisztet is úgy kezelte, mint a tengerilisztet, befőzvé azt a vízbe, minek folytán nem ehető kása, hanem izetlen keményítő lett belőle, terjedtek a gyomor bajok és a nép lázadozott. A kormány kénytelen volt a rozs behozatalát beszüntetni.

...A tengeri üzletek, melyeket a Gabonaszindikátus bonyolít le, évenként több tizmillióra rugnak. Mert nemcsak arról a tengeriről van szó, amelyet az emberek vesznek, hanem arról is, amellyel az állam a szükségmunkáknál alkalmazott munkásokat fizeti pénz helyett és arról, amelyet (természetesen a községi jegyző véleménye szerint) a falusi szegények között szétosztanak. És azok az emberek, akiket a tengeri megérkezése napján a zsidó üzlet körül látnak tülekedni késő éjszakáig, azok a szükségmunkások és a legföldhözragadtabb falusi szegények éppen, akik sietve jöttek beváltani kiosztási jegyüket, hogy egyszer megint jóllakjanak.

A Gabonaszindikátus az agrárpárt kezében van. Kárpátján Zsünger kereskedő az elnöke, az osztrák-magyar hadsereg volt szállítója a háború alatt, aki akkor tett szert az első milliókra. A tengeri vásárláshoz külföldön devizaengedélyre van szükség. A pengőt: egyik nap így, a másik nap úgy váltják be s az ára emelkedik és süllyed, a tengeri ára szintén emelkedik és süllyed. A tengeri behozatala Romániából és Magyarországról szorosan összefügg a facsereüzlettel, és a tengerit keverik. Milyen alkalom nyílik itt tizmillió üzletre. Ilyenekről a magyar dzsentrik, akik ezt a vidéket a középkor barbár módszereivel fosztották ki, mégcsak nem is álmodtak. A kárpátjai üzlet körül szélesen szétágazó igazi gangszterség fejlődött ki, és pedig nem a mai hanyatlási formái között, hanem a legnagyobb prohibíciós virágzás idején, amikor nem lehetett megállapítani, hogy a legnagyobb urak közül ki gangszter már és ki nem még. Meddig terjed a kárpátjai korrupció felfelé, mindenki sejtí ugyan, de az itteni üzletek nagy bonyolultsága mellett előreláthatólag még hosszabb ideig eltart, amíg ezt sikerül bizonyítani. De biztonságosan azt sem lehet megállapítani, hogy meddig terjed lefelé, mert a tengerit berakják, kirakják és átrakják, fekszik a raktárban, mázsálják, szétosztják, a tengeri a nedvesség következtében nehezebbé válik és a szárazságban összeszárad, és nem mindegy, hogy a zsidó kereskedő (és ezek, bizony, nem mai gyerekek!), mikor veszi át a tengerit s hogy az átvett mennyiségben két rész romlott áru van-e vagy négy. A tengeriüzlet körüli korrupciók és a ruszin néppel és az állammal szemben elkövetett csalások ismereteseek, sokat foglalkozott velük a kárpátjai sajtó és irtak róla a nagy cseh lapok is, de javulás nem következett be. Nyilván nagyon sok összeomolnék, ha valaki a tengerihegy korrupciójához kiméletlen kézzel hozzá merne nyulni. De mondjuk ki nyíltan: nem Ungvárott van a kereskedelmi, deviza- és váltó-machinációk középpontja, hanem Prágában és az ungvári hivatalok velük szemben gyakran hiába harcolnak. (Ivan Olbracht: Hory a staleti című riportkönyvéből.)

*

Minden községnek van jegyzője, illetve jegyzősége, amelynek a fél-

művelt, vagy műveletlen lakosság jólétét kell előmozdítani. Sajnos, ezek a jegyzőségek az agrárpárt főerősségét, bástyáját képezik... Vegyük csak szemügyre azt a munkát, amelyet a jegyzők a falvakban kifejtnek. Hivatali és anyakönyvvezetői tevékenységük mellett egy jól fizetett mellékfoglalkozásuk is van. Kérvények, folyamodványok, felebbezések írása az analfabéta ruszinok részére. Különböző hivatalokhoz, adóleírás, segély és más ügyekben. És mivel a falusi népnek csak csekély hányada tud írni és olvasni, itt csak egyetlen menedék és segítség van — a jegyzőség. És így mindenki kénytelen a jegyzőhöz fordulni utbaigazításért — vajjon nem tud-e nekik tanácsot adni, esetleg megírni, amit kérnek tőle. Természetesen a jegyző ur hajlandó erre, azonban a jegyző ur első kérdése nem az, hogy tulajdonképpen mit is kell írni, hanem mennyi pénze van az illetőnek. Mert hisz egy ilyen kérvény vagy levél megírása nem csekélység. Leír néhány szót, öt-tíz sort és ez legalább 10 koronába kerül. — És a kérvényírásért járó összeg magassága a kérelem természetétől és a kérelmező zsebéből függ. Hiszen vannak olyan esetek is, hogy különböző vagyoni tranzakciónál vagy fontosabb ügyeknél a jegyző ur 100 koronát kér, amit nyugodtan seper be feneketlen zsebébe. És a jegyző ur egyáltalán nem gondol arra, hogy a szegény ember néha egész családjával néhány napig élni tudna abból az összegből, amely a jegyző urnak oly' jól jön. És végeredményben azt látjuk, hogy az az analfabéta munkás vagy zsellér, aki tanácstalanul áll a különböző végzések előtt, tulajdonképpen kétszer fizeti meg az adót. Először a jegyző urnak a folyamodvány megírásáért, másodszer a hivatalnak, mert a folyamodvány rendszerint: nem ér semmit. (J. Hersovsky: Terra Incognita, Tvorba XI. 16.)
 összeállította: SÁNDOR LÁSZLÓ

ADY ENDRE: JÓSLÁSOK MAGYARORSZÁGRÓL

(Tanulmányok és jegyzetek a magyar sorskérdésekről. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta Féja Géza. Athenaeum Budapest 1936.)

Ady Endre hirlapi cikkeinek e válogatott gyűjteményével kapcsolatban többen kifogásolták a mű helytelenül megválasztott címét, a szerkesztő filológiátlanságát s azt a jobboldali képzelgésekre emlékeztető mithizálást, amivel a szerkesztő körül rebegi Adyt. E tényleg: ezek a kifogások joggal jelentkeztek. Tényleg visszautasítandó a szabadjára szállt értelmezési mániának az a szinte sámánisztikus réülése, ahogy Féja Géza, főleg bevezetésében, átturanizálja Adyt. Az értelmezés olyan gőzeibe és bozótjaiba téved itt az olvasó, ami még a legmegszállottabb Ady-táltosok között is szokatlan. Viszont mégsem a bevezetés, hanem a gyűjtemény a könyv s a könyv maga — s ebben, valljuk be, része van a válogatásnak is — eltéríthetetlen határozottsággal idézi újból ítélőszék elé a magyar lelkiismeretet. A fiatal, egykori, ujságíró Ady Endre raptusban fogant tiborci radikalizmusa olyan eleven árammal csap föl husz-huszonöt-harminc-harmincöt év után is e hirlapi cikkek eredeti megjelenése után a gyűjteményből, amilyen elevenséggel csak a legközvetlenebb időszerűségek hatnak. Mint a lejobb következő, találomra kiirt idézetek bizonyítják az a „sok urú és sok bűnű inséges kis Magyarország”, amit mindegyik idegyűjtött cikkében bepanaszol a történelem előtt Ady, a legfájdalmasabban időszerű. Az a népi demokrácia, amiért oly irigylésre méltó sajtószabadság mellett repes, ma legalább is oly megrázóan hiányzik, mint neki. A gyűjteménynek ez a kegyetlen frissesége az, ami a könyvét messze fölemeli sulyos, duzzadó lobogóként minden mai magyar